

Asia: VN/27386/2023-VNK-31

Luonnos valtioneuvoston toimenpideohjelmaksi rasismien torjumisesta ja yhdenvertaisuuden edistämisestä

Tarkentavat kysymykset

Millaista sidosryhmäyhteistyötä tulisi tehdä toimeenpanon aikana (yhteistyötahot, yhteistyön muoto ja fokus)?

Vaikuttaa siltä, että toimenpideohjelman suunnittelun aikana on tehty yhteistyötä verrattain laajan sidosryhmäjoukon kanssa. Tätä voi pitää hyvänä asiana. Rasisminvastaisuuden osalta tärkeintä on tehdä tiivistä ja avointa yhteistyötä rasismia kokeneiden ihmisten ja heitä edustavien tahojen kanssa. Käytännössä Suomen kontekstissa tämä tarkoittaa erilaisia monikulttuurisuus- ja maahanmuuttajajärjestöjä tai vastaavia kollektiiveja sekä vähemmistöuskontoja edustavia tahoja. Näiden lisäksi olisi syytä huomioida sidosryhmissä myös yhdistysmuotoon järjestäytymättömiä tahoja, jotka edustavat ihonväriin perustuvaa rasismia kokevia ihmisiä.

Toimenpideohjelma lupaa lisäpanostuksia nuorten yhdenvertaisuuteen ja osallisuuteen. Ohjelman mukaan (s. 19) ”yhdenvertaisuustyössä tulee konkreettisten toimien lisäksi huomioida vähemmistönuorten oma osallisuus toimien suunnittelussa, toteutuksessa ja seurannassa. Näin voidaan edistää nuorten kokemusta yhdenvertaisuuden aidosta toteutumisesta.” Ohjelmasta puuttuu kuitenkin selkeä esitys siitä, millä tavoin sidosryhmäyhteistyötä nuorten kanssa aiotaan tehdä ohjelmaa toimeenpantaessa. Mitä tulee edellä olevan lainauksen sanamuotoon, yhdenvertaisuuden aitoa toteutumista ei voida taata, mutta nuoret voivat saada kokemuksen siitä, että yhdenvertaisuutta edistetään.

Mikäli nuorille halutaan toimenpideohjelmassa antaa erityinen rooli, on myös tarkasteltava suoraan heihin tai heidän kanssaan toteutettavaksi suunniteltujen toimien luonnetta (s.39). Kyseisiä toimenpiteitä ei perustella ja ne näyttävät sattumanvaraisina ja irrallisina. Kaipaamaan jää niiden yhteyttä esimerkiksi nuorten kokeman rakenteellisen rasismien vähentämiseen tai hyviin väestösuhteisiin (Laki kotoutumisen edistämisestä 681/2023 mainitsee ”yhteiskunnan vastaanottavuuden”, ”kaksisuuntaisesta kotoutumisesta” ks. myös Valtioneuvosto (2021) Valtioneuvoston selonteko kotoutumisen edistämisen uudistamistarpeista. Valtioneuvoston julkaisu 2021:62, sivulla 121).

Miten ja missä toimenpiteissä risteävän ja moniperusteisen syrjinnän torjuminen tulisi erityisesti huomioida?

Etnisyyteen, ihonväriin tai uskontoon perustuvan syrjinnän kohdalla on käytännössä aina syytä huomioida vähintäänkin sukupuoli. Esimerkiksi kasvatuksen ja koulutuksen kentällä on tiedossa, että tytöiksi ja pojiksi oletettujen nuorten rasismien kokemukset voivat olla hyvinkin erilaisia. Sama koskee työmarkkinoita ja rekrytointiprosesseja. Olisikin syytä pyrkiä varmistamaan, että ainakin nuorten parissa toimivat ammattilaiset ja työnantajat tunnistavat rasistisen syrjinnän lisäksi sen sukupuolittuneet merkitykset.

Mitä sellaisia toimenpiteitä toimenpideohjelmasta puuttuu, joita valtioneuvoston yhdenvertaisuustiedonannon puitteissa pitäisi mielestäsi edistää?

Toimenpideohjelmasta puuttuvat konkreettiset ja ihmisten arjessa näkyvät toimenpiteet. Yhtäältä on toki tärkeää, että esimerkiksi valtionhallinnon ja yhdenvertaisuusasioihin kytkeytyvien järjestöjen vuoropuhelusta tehdään aiempaa systemaattisempaa. Toisaalta voi perustellusti kysyä, millä tavoin nyt esiteltyjen toimenpiteiden tulisi vaikuttaa väestötasolla. Esimerkkinä voi mainita rasisminvastaisen kampanjan. On vaikea arvioida toimenpidettä, kun ei ole tietoa siitä, miten ja minkälaisin sisällöin kampanja tullaan käytännössä toteuttamaan. Toisena esimerkkinä esille voi nostaa erityistoimet nuorten yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Käytännön toimenpiteenä on esimerkiksi nuorten kuuleminen Etnisten suhteiden neuvottelukuntien kautta. Nuorten kuuleminen on aina suotavaa, mutta tässä kohden on jo olemassa valtava määrä tietoa nuorten rasismikokemuksista ja rasisminvastaisuutta koskevista näkemyksistä. Pelkän kuulemisen sijaan olisi siis jo nyt mahdollista ryhtyä konkreettisiin toimiin, yhteistyössä esimerkiksi Etnisten suhteiden neuvottelukunnan ja nuorten kanssa.

Tässä kohden on syytä nostaa esille toimenpideohjelman tavoite yhdenvertaisuutta edistävien järjestöjen toimintaedellytysten tukemisesta. Lienee selvää, että tavoitteen toteutuminen on vähintäänkin epävarmaa, kun tiedetään järjestökenttään kohdennetut rajut leikkaukset. Samaan tapaan toimenpideohjelmassa nostetaan esille yhdenvertaisuuden edistäminen valtakunnallisten nuorisoalan osaamiskeskusten kautta. Tällä hetkellä tulevasta osaamiskeskuskaudesta ei ole tietoa hallituksen OKM:n hallinnonalalle kohdentamien leikkausten seurauksena. Tiedossa joka tapauksessa on, että osaamiskeskusrahoitus tulee kaventumaan merkittävästi eivätkä sen yhdenvertaisuuspainotukset tule toteutumaan alkuperäisen suunnitelman mukaisesti, jos lainkaan.

Kauttaaltaan toimenpideohjelmasta puuttuvat niin sanotut kovat toimenpiteet. Ohjelmassa painotus on vahvasti erilaisissa keskustelutilaisuuksissa, valistuksessa, kansalaisjärjestökentällä sekä nuoriso- ja kulttuuripolitiikassa. Toimenpideohjelman ainoat selkeästi kovat keinot liittyvät antisemitismin ehkäisyyn. Huomio kiinnittyy tässä kohden siihen, että vaikka kyse on antisemitismistä, halutaan silti natsisymbolien ohella selvittää myös kommunismin symbolien kriminalisointia. Kommunismia ja sen symboliikkaa on vaikea kytkeä rasismiin tai antisemitismiin ja tässä lieneekin kyse Petteri Orpon hallituksen poliittis-ideologisesta kompromissista sekä kannattajien puhuttelusta. Muutoinkin voi kysyä, miksi juuri antisemitismi halutaan nostaa erityisenä rasismien muotona toimenpideohjelmassa esille. Kyse on eittämättä myös Suomea koskettavasta vakavasta ongelmasta, mutta hyvien väestösuhteiden näkökulmasta olisi todennäköisesti syytä tunnustaa myös muita vähemmistöuskontoja – erityisesti islamia – koskeva rasismi.

On joka tapauksessa perusteltua kysyä, mistä syystä ohjelman keinovalikoima ei ulotu vahvemmin esimerkiksi työnantajiin, yrityssektorille tai poliisilaitoksiin ja muihin viranomaistoimijoihin esimerkiksi sosiaali- ja terveystalouksissa. Lisäksi esimerkiksi opettajankoulutukseen liittyvillä muutoksilla olisi mahdollista saada aikaan merkittäviä vaikutuksia (tarvittavista, tutkimukseen pohjautuvista toimista liittyen yhdenvertaisuuteen, rasismiin ja demokratia- ja ihmisoikeuskasvatukseen opettajankoulutuksessa sekä kunnissa varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle ks. esim. Gretschel, Anu & Rautiainen, Matti & Vanhanen-Nuutinen, Liisa & Tarvainen, K. (2023) Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus Suomessa : Tilannekuva ja suositukset 2023. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2023:24.)

Miten toimenpideohjelman tavoitteiden toteutumista ja vaikutuksia tulisi seurata?

Koska toimenpideohjelmassa ei aseteta kovin konkreettisia tavoitteita, on vaikea sanoa niiden toteutumisen seuraamisesta paljoakaan. Mikäli tavoitteena on keskustelutilaisuuksien, foorumeiden, tapahtumien ja sidosryhmätalouksien järjestäminen, niin tavoitteen arvioimiseen riittää tilaisuuksien toteutumisen kirjaaminen. Tämä vain esimerkkinä siitä, että valtioneuvoston asettamalla toimenpideohjelmalla on perusteltua odottaa nyt nähtyä enemmän.

Toimenpideohjelmassa nostetaan esille uudenlaisten tilastokategorioiden luominen, joiden avulla voitaisiin nykyistä paremmin ja lainsäädännön puitteissa tarkastella etnisyyteen perustuvaa syrjintää eli rasismia. Rasismi liittyy tyypillisesti ihonväriin tai muihin näkyviin ulkoisiin piirteisiin, mutta Suomessa tai muuallakaan Euroopan Unionin alueella näihin piirteisiin liittyviä tilastokategorioita ei ole käytössä. Tilanne on toinen esimerkiksi Isossa-Britanniassa ja Yhdysvalloissa. Yhtäältä tämänkaltaiset tilastokategoriat mahdollistaisivat rasistisen syrjinnän luotettavamman seurannan, mutta toisaalta ne sisältäisivät riskin jäykistä ja eettisesti kyseenalaisista luokituksista. Yhtenä ratkaisuna tähän on ollut Nuorisobarometreissa kysytty tieto vähemmistökokemuksista (esimerkiksi etnisyyden, ulkonäön ja uskonnon perusteella). Tätä käytäntöä voisi laajentaa muihinkin väestökyselyihin.

Yleisellä tasolla rasisminvastaisuuteen liittyvien tavoitteiden seurantaan on hyvä hyödyntää väestötason kyselytietoa, erityisesti vähemmistöryhmiltä kerättyä kyselytietoa sekä rasismia kokevien ihmisten ja heitä edustavien tahojen kokemustietoa, jota kerättäisiin esimerkiksi haastatteluin ja erilaisin työpajamenetelmin. Olennaista kaiken tiedon hyödyntämisessä on mahdollisimman systemaattinen, kumuloituva ja pitkäaikainen seuranta.

Muut kommentit

-

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

On hyvä, että toimenpideohjelmassa on keskitytty erityisesti rasismiin. Keskityttäessä yhdenvertaisuuteen ja lukuisiin syrjintäperusteisiin yhtäaikaaisesti, on konkreettisten toimenpiteiden määrittäminen usein erityisen vaikeaa. Koko syrjintäperusteiden kirjoa on vaikea huomioida yhdessä

toimenpideohjelmassa. Esimerkiksi oletettuun etnisyyteen tai ihonväriin perustuvaan syrjintään lienee syytä tarttua eri tavoin kuin seksuaalivähemmistöjen tai vammaisten kohtaamaan syrjintään.

Edellä sanotusta huolimatta toimenpideohjelmassa olisi mahdollista esittää nyt nähtyä huomattavasti enemmän konkreettisia toimia kuulemisten ja keskustelutilaisuuksien sijaan. Sivulla 21 todetaan Suomea kannustetun vahvistamaan osallistavaa lähestymistapaa rasismien ja syrjinnän vastaisen työn toteuttamisessa. Kuulemiset ja keskustelutilaisuudet voivat olla osa tätä vuorovaikutteisuutta, mutta samaan aikaan niiden tulee asettua vahvemmin osaksi laajempaa ja jo olemassa olevaa keinovalikoimaa sekä niiden kehittämistä. Tutkimus- ja kokemustietoa rasisminvastaisuudesta on pidemmälle menevien toimien pohjaksi jo riittävästi olemassa. Kysymys on siitä, ettei olemassa olevaa tietoa ole hyödynnetty. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että viittauksia tutkimustietoon on ohjelmassa vähän ja ne koskevat lähinnä taiteen ja kulttuurin alaa.

Petteri Orpon hallitus on toisessa yhteydessä käyttänyt ”kovien” ja ”pehmeiden” keinojen käsitteellistä erottelua. Mikäli samaa jäsennystä soveltaa tämän toimenpideohjelman analysointiin, niin on ilmeistä, että kovempien keinojen valikoima jää vielä ohueksi. Toimenpideohjelman eduksi voi kuitenkin katsoa sen, että sen loppupuolella pyritään linjaamaan jopa valtionhallinnon tulosohjauksesta yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Linjaukset jäävät toistaiseksi suositusten tasolle, mutta tätäkin voi pitää hyvänä alkuna.

Sundholm Tiina

Kivijärvi Antti
Nuorisotutkimusseura